

УДК 378.147.016:656.61.052

Ліпшиць Л.В.

Херсонська державна морська академія

ПІДХОДИ ТА ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ МІЖНАРОДНИХ РЕЙСІВ

Анотація. Стаття присвячена обґрунтуванню наукових підходів та принципів формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів. Виявлено, що у ході моделювання процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв надзвичайно важливого значення набувають: цілеспрямована організація підвищення рівня їх професійної підготовки; засвоєння соціального досвіду співпраці у полікультурному середовищі та ін. Наголошено, що концептуальними засадами побудови моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів обрано комунікативний, компетентнісний, соціокультурний, просторово-середовищний, особистісно-діяльнісний підходи. Автором представлено такі принципи формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв, як: принцип гуманістичної спрямованості освітнього процесу, принцип діалогу культур, принцип оптимальності навчання, принцип системності навчання, принцип індивідуалізації навчання, принцип опори на досвід того, хто навчається, принцип елективності навчання.

Ключові слова: підхід, принцип, формування, соціокультурна компетентність, майбутні судноводії.

Lipshyts Larysa

Kherson State Maritime Academy

APPROACHES AND PRINCIPLES OF FORMATION OF SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE NAVIGATORS OF INTERNATIONAL VOYAGES

Summary. The article is devoted to the substantiation of scientific approaches and principles of formation of sociocultural competence of future navigators of international voyages. The author draws attention to the fact that recent trends of development and demands of the maritime labor market lead to a revision of the professional training system for future navigators of international voyages taking into account the formation of their sociocultural competence. It is revealed that when modelling the process of formation of sociocultural competence of future navigators, the following are extremely important: purposeful organization of raising the level of their professional training; assistance in the formation of the personal component of a marine specialist as a professional; mastering the methods of activity accumulated in society; assimilating the social experience of cooperation in the multicultural environment. It is emphasized that communicative, competency-based, sociocultural, spatial-environment, personal-activity approaches have been chosen as conceptual fundamentals of constructing a model of formation of sociocultural competence of future navigators of international voyages. For example, the author has established that a communicative approach ensures that future navigators are consistently mastering language skills in different professional situations. In addition, the communicative approach is recommended by the International Maritime Organization for use in all institutions of higher marine education. The author presents the following principles for the formation of the sociocultural competence of future navigators, such as: the principle of humanistic orientation of the educational process, the principle of dialogue of cultures, the principle of optimality of education, the principle of the systematic of education, the principle of individualization of education, the principle of relying on the experience of the learner, the principle of elective education.

Keywords: approach, principle, formation, sociocultural competence, future navigators.

Постановка проблеми. Процеси європейської інтеграції, стрімкий розвиток світового комерційного мореплавства, сучасний стан української морської транспортної галузі, зовнішні та внутрішні виклики соціально-економічного життя країни обумовили суттєве підвищення вимог до підготовки висококваліфікованих та конкурентоздатних фахівців морської галузі. Сьогодні перед закладами вищої морської освіти постає проблема підвищення якості професійної підготовки випускників до рівня міжнародних стандартів.

Останні тенденції розвитку та вимоги морського ринку праці призводять до перегляду системи професійної підготовки майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів, враховуючи формування їх соціокультурної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну частину наукових досліджень присвячено підготовці фахівців морського транспорту до культурного взаєморозуміння між співрозмовниками у багатонаціональному судновому екіпажі (Г. Варварецька, О. Гушчін, С. Козак, В. Костюк,

Н. Слюсаренко, Е. Ноубл (А. Noble), М. Прогуляки (М. Progoulaki), Я. Хорк (J. Horck) та ін.).

На думку С. Іванченко, все більше роботодавців останнім часом звертають увагу не тільки на професійну, а й на психологічну сумісність кожного кандидата на посаду команди, з якою він буде працювати. Зокрема особливу увагу приділяють ставленню та способам поведінки здобувача в передконфліктній, конфліктній та післяконфліктній ситуаціях [2, с. 111]. Така тенденція потребує особливої уваги у морській транспортній сфері, тому що актуалізуються проблеми, які пов'язані з міжособистісними конфліктами представників багатьох національностей, які працюють на одному судні упродовж декілька місяців. Отже, виникає нагальна потреба забезпечити майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів не тільки професійними, але й соціокультурними знаннями.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування соціокультурної компетентності у майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-

гуманітарних дисциплін може бути вирішена шляхом моделювання означеного процесу. При цьому надзвичайно важливого значення набувають: цілеспрямована організація підвищення рівня їх професійної підготовки; сприяння становленню особистісної складової морського фахівця як професіонала; оволодіння накопиченими у суспільстві способами діяльності; засвоєння соціального досвіду співпраці у полікультурному середовищі.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування наукових підходів та принципів, які позитивно впливають на ефективність процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів.

Виклад основного матеріалу. Концептуальними засадами побудови моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв обрано комунікативний, компетентнісний, соціокультурний, просторово-середовищний, особистісно-діяльнісний підходи.

Дослідження показують, що незважаючи на значну увагу до сучасної підготовки курсантів закладів вищої морської освіти, випускники не достатньою мірою відповідають вимогам, пред'явленим до них суспільством. Саме тому необхідно змінювати наукові підходи до організації вищої морської освіти в цілому та формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів, зокрема.

Одним із найбільш ефективних у цьому плані є комунікативний підхід, який передбачає організацію навчальної діяльності на основі сталого залучення до спілкування суб'єктів взаємодії, беручи до уваги певні умови зарубіжного контакту іноземною мовою, сприяє вирішенню завдань формування та розвитку комунікативних здібностей.

Комунікативний підхід забезпечує майбутнім судноводіям послідовне оволодіння системою вмінь використання мови в різних виробничих ситуаціях з урахуванням певних аспектів функціональності та структурності, спрямовує освітній процес на діалогічне спілкування, зокрема іноземною мовою, та використання різних видів діяльності.

Для реалізації комунікативного підходу на першому і другому курсах навчання майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів доцільно застосовувати чітку структуру ППП (презентація, практика, продукування) занять: 1) презентація (вступ, подання нової або повторювальної граматичної структури або лексичних одиниць); 2) практика (контрольовані вправи і частково контрольовані завдання); 3) продукування (завдання, під час яких майбутні фахівці демонструють уміння, досягнуті у відповідності до мети завдання) [3, с. 106].

У межах комунікативного підходу процес підготовки майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів до професійно-орієнтованого спілкування пропонується організувати таким чином: відвідувати презентації відомих крїїнгових компаній з метою ознайомлення з вимогами до підбору кадрів до міжнародних рейсів, рівня їх компетентності; здійснювати підготовку до майбутньої співбесіди щодо працевлаштування на судна з мультинаціональною судовою командою англійською мовою; залучати до проведення занять досвідчених судноводіїв (капітанів, старших помічників), які працювали у мішаних судових екіпажах; аналізувати факти невдалої комунікації між членами багатонаціональної коман-

ди з використанням матеріалів розслідування морських аварій; розв'язувати професійно-орієнтовані завдання з використанням кейс-методу, що сприяє розвитку пізнавального інтересу курсантів; забезпечити обмін досвідом між студентами старших і молодших курсів; використовувати автентичні матеріали; обговорювати можливості застосування здобутих соціокультурних знань, умінь та навичок у майбутній професійній діяльності судноводія; залучати курсантів до участі в олімпіадах, науково-практичних конференціях; здійснювати моніторинг досягнень студентів [6, с. 183].

Комунікативний підхід рекомендовано Міжнародною морською організацією для використання у всіх закладах вищої морської освіти [7].

Міжнародна освітня практика свідчить про те, що однією із основних умов задоволення потреб морського ринку праці в компетентних та конкурентоспроможних фахівцях є побудова освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу.

Н. Гришанова вважає, що компетентнісний підхід в центрі уваги містить результат освітнього процесу, що проявляється у здатності людини діяти в різних ситуаціях, а не суму засвоєної інформації, що притаманне «знанцевому» підходу [1, с. 86].

Упровадження компетентнісного підходу до підготовки майбутніх судноводіїв надає можливість усім суб'єктам освітнього процесу усвідомити кінцеву мету своєї діяльності: підготовку фахівця, що володіє як першорядними, так і професійними компетенціями, здатного вирішувати різні задачі фахового характеру, готового до змін у фаховій сфері, має високе мотиваційне спрямування працювати ефективно та з перспективою подальшого професійного росту, усвідомлює суспільну цінність своєї професії [4, с. 101].

Соціокультурний підхід передбачає сприйняття суспільства як цілісної структури, для якої характерна єдність різних культур. За умов цього підходу особистість майбутнього судноводія міжнародних рейсів у дослідженні розглядається як невід'ємна частина суспільства в цілому, яка безпосередньо з ним пов'язана взаємовпливом культур, системою взаємовідносин, цінностями, нормами, правилами тощо.

Відповідно просторово-середовищного підходу зроблено акцент на концепцію трьохсуб'єктної дидактики, обґрунтовану Л. Петуховою, О. Співаковським та іншими вченими. Ця концепція вказує на існування трьох суб'єктів навчання та відповідає вимогам професійної освіти в інформаційному суспільстві [5]. У нашому розумінні такими суб'єктами навчання виступають: курсант, викладач, середовище.

В умовах особистісно-діяльнісного підходу у фокусі освітнього процесу має бути той, хто навчається (у нашому випадку – кожен курсант), з усіма його особливостями, потребами, мотивами, інтересами тощо. Відповідно цього той, хто його навчає (у нашому випадку – викладач закладу вищої морської освіти), має планувати та здійснювати свою освітню діяльність, зокрема формувати соціокультурну компетентність, щоб забезпечити розвиток особистості того, хто навчається.

Модель формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів базується на таких основних принципах, як:

– принцип гуманістичної спрямованості освітнього процесу (передбачає поєднання цілей

суспільства та особистості, визнання останньої в якості суб'єкта освітнього процесу);

– принцип діалогу культур (передбачає взаємозв'язок рідної та інших культур та базується на тому, що мова є віддзеркаленням тієї чи іншої культури);

– принцип оптимальності навчання (забезпечення оптимального відбору змісту освітньої діяльності, що пов'язане з проникненням соціокультурної інформації у професійну діяльність майбутніх судноводіїв);

– принцип системності навчання (передбачає послідовний, виважений, науковий підхід до змісту навчальної діяльності майбутніх судноводіїв у процесі соціально-гуманітарної підготовки; вибір форм, методів, засобів організації навчання та їх відповідність критеріям оцінювання результатів; забезпечує єдність внутрішніх зв'язків і відношень з навколишнім полікультурним середовищем, цілісність соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв, що є системним утворенням, в основі якого сукупність компонентів, які взаємозумовлюють і взаємодоповнюють один одного, перебувають у єдності і утворюють цілісність);

– принцип індивідуалізації навчання (передбачає переорієнтацію навчального процесу на особистість майбутнього судноводія міжнародних рейсів, вибір оптимальної освітньої навчальної програми для майбутніх фахівців відповідно до рівня сформованості їх соціокультурної компе-

тентності; адаптування програми й умов навчання до можливостей курсантів; актуалізація внутрішньої мотивації, особистісної зацікавленості, значущості, формування ціннісного ставлення до процесу навчання, зокрема, до соціально-гуманітарної підготовки);

– принцип опори на досвід того, хто навчається (життєвий, соціальний, побутовий, досвід роботи у полікультурному середовищі);

– принцип елективності навчання (передбачає надання часткової свободи у виборі цілей, завдань, змісту, джерел, форм розвитку чи формування соціокультурної компетентності).

Висновки і пропозиції. Таким чином, впровадження у закладах вищої морської освіти обґрунтованих підходів та принципів є доцільним, оскільки має позитивний вплив на зростання рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів.

На основі здійсненого аналізу, можемо зробити висновок про те, що запропоновані підходи та принципи не вичерпують всіх аспектів професійної підготовки майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів, у тому числі, й соціокультурної, у закладах вищої морської освіти. Подальші напрямки наукового пошуку можуть бути спрямовані на пошук шляхів удосконалення навчально-методичного забезпечення процесу формування соціокультурної компетентності як складової професійної освітності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів.

Список літератури:

1. Гришанова Н.А. Развитие компетентности специалистов как важнейшее направление реформирования профессионального образования. *Квалиметрия в образовании: методология и практика* : материалы десятого симпозиума (г. Москва, 4-5 апреля 2002 г.). Москва, 2002. Кн. 6. С. 86.
2. Іванченко С.А. Динаміка результатів діагностики рівнів сформованості готовності майбутнього економіста до запобігання і розв'язання конфліктів у професійній діяльності під час функціонування системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів. *Педагогічний альманах*. Херсон, 2014. Вип. 23. С. 111–117.
3. Кудрявцева В.Ф. Реалізація контекстного компоненту на комунікативних заняттях за структурою ППП. *Педагогічний альманах*. Херсон, 2016. Вип. 31. С. 106–108.
4. Липшиц Л.В. Компетентностный подход при формировании социокультурной личности будущего судоводителя. *Вестник Приамурского государственного университета им. Шолом Алейхема*. Биробиджан, 2015. № 1(18). С. 100–108.
5. Співаковський О.В. Філософія трисуб'єктної дидактики в системі підготовки майбутнього вчителя початкових класів. URL: <https://www.google.com.ua/search?q=співаковський+трисуб'єктна+дидактика>
6. Фролова О.О. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності у процесі підготовки майбутніх судноводіїв до професійно орієнтованого спілкування. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. Ніжин, 2016. Кн. 2. С. 183–184.
7. IMO Model Course 3.17 Maritime English. London: International Maritime Organization, 2000. 297 p.

References:

1. Hryshanova N.A. (2002). Razvytye kompetentnosti spetsyalystov kak vazhneishee napravlenye reformirovaniya professionalnogo obrazovaniya [Competence development as an important aspect of reformation of professional education]. *Kvalymetryia v obrazovanyu: metodolohyia y praktyka*, vol. 6, p. 86. (in Russian)
2. Ivanchenko Ye.A. (2014). Dynamika rezultativ diahnostryki ravniv sformovanosti hotovnosti maibutnoho ekonomista do zapobihannia i rozviazannia konfliktiv u profesiinii dialnosti pid chas funktsionuvannia systemy intehratyvnoi profesiinoi pidhotovky maibutnykh ekonomistiv [Dynamic results of level diagnostics of future economists' readiness to conflict prevention and conflict solution in their professional activity within the system of integrated professional training of future economists]. *Pedahohichnyi almanakh*, no. 23, pp. 111–117. (in Ukrainian)
3. Kudriavtseva V.F. (2016). Realizatsiia kontekstnoho komponentu na komunikatyvnykh zaniattiakh za strukturoiu PPP [Context-based approach at PPP-structured communicative lessons]. *Pedahohichnyi almanakh*, no. 31, pp. 106–108. (in Ukrainian)
4. Lypshyts L.V. (2015). Kompetentnostnyi podkhod pry formirovaniy sotsyokulturnoi lychnosti budushcheho sudovodyteliya [Competency-based approach when forming of sociocultural personality of the future navigator]. *Vestnyk Pryamurskoho hosudarstvennoho unyversyteta im. Sholom Aleikhema*, no. 1(18), pp. 100–108. (in Russian)
5. Spivakovskiy O.V. Filosofia trysubiektnoi dydaktyky v systemi pidhotovky maibutnoho vchyteliya pochatkovykh klasiv [Philosophy of three subjective didactics in the system of training of future primary school teacher]. Available at: <https://www.google.com.ua/search?q=spivakovskiy+trysubiektna+dydaktyka> (in Ukrainian)
6. Frolova O.O. (2016). Pedahohichni umovy formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii u protsesi pidhotovky maibutnykh sudnovodiiv do profesiino oriyentovanoho spilkuvannia [Pedagogical conditions of sociocultural competence formation in the training process of future navigators to the professionally-oriented communication]. *Naukovi zapysky. Seriya : Filolohichni nauky*. Nizhyn, vol. 2, pp. 183–184. (in Ukrainian)
7. International Maritime Organization (2000). IMO Model Course 3.17 Maritime English. London : International Maritime Organization.